

ODJEL ZA EKONOMIJU

Kratki vodič kroz citiranje i referenciranje

Vodič koji vam daje pregled osnovnih pravila za navođenje izvora pri pisanju različitih vrsta radova upotrebljavajući neke od najvažnijih sustava citiranja i referenciranja.

Priredio: Ante Panjkota

Zadar, 2010

SADRŽAJ

1	OSNOVE CITIRANJA I REFERENCIRANJA	1
2	VAŽNOST CITIRANJA I REFERENCIRANJA	3
3	POZIVANJE NA IZVORE	5
3.1	IZBOR IZVORA.....	7
4	SUSTAVI CITIRANJA I REFERENCIRANJA	11
4.1	KRATKA POVIJEST CITIRANJA I REFERENCIRANJA	11
5	NAJZASTUPLJENIJI SUSTAVI CITIRANJA I REFERENCIRANJA	13
5.1	PODRUČJA PRIMJENE STILOVA / SUSTAVA	14
5.2	OPĆE OSOBITOSTI SUSTAVA.....	15
6	LITERATURA I BIBLIOGRAFIJA	16
7	HARVARDSKI SUSTAV CITIRANJA I REFERENCIRANJA	17
7.1	PREDNOSTI HARVARDSKOG STILA	18
7.2	NEDOSTACI HARVARDSKOG STILA.....	18
7.3	CITIRANJE I REFERENCIRANJE U TEKSTU PRIMJENOM HARVARDSKOG STILA	18
7.3.1	<i>Autorovo ime citirano u tekstu</i>	19
7.3.2	<i>Imena dvaju autora različitih radova citirana u istoj rečenici</i>	19
7.3.3	<i>Imena dvaju autora istog rada citirana u tekstu</i>	19
7.3.4	<i>Referenciranje na rad</i>	20
7.3.5	<i>Rad s dva autora</i>	20
7.3.6	<i>Za referenciranje rada koji ima više od dva autora navođenjem autora u tekstu</i>	20
7.3.7	<i>Referenciranje većeg broja radova autora čija imena nisu direktno citirana u tekstu</i>	21
7.3.8	<i>Nepoznat autor</i>	21
7.3.9	<i>Nepoznata godina objave rada</i>	21
7.3.10	<i>Doslovno preuzimanje dijela teksta drugih autora</i>	22
7.3.11	<i>Veći broj radova istog autora objavljeni u različitim godinama</i>	23
7.3.12	<i>Veći broj radova istog autora objavljenih u istoj godini</i>	23
7.3.13	<i>Radovi objavljeni pod okriljem raznih organizacija</i>	24
7.3.14	<i>Sekundarne reference</i>	24
7.3.15	<i>Tablice, slike, grafovi i dijagrami</i>	25
7.3.16	<i>Pravila i norme</i>	29
7.3.17	<i>Podjele, nabrojavanja, matematički izvodi i formule</i>	29
7.4	NAVOĐENJE REFERENCI U LITERaturi / BIBLIOGRAFIJI PRIMJENOM HARVARDSKOG SUSTAVA	29
7.4.1	<i>Knjige</i>	30
7.4.2	<i>Referenciranje na stranicu knjige, dio ili poglavlje</i>	31
7.4.3	<i>Elektroničke knjige</i>	31
7.4.4	<i>Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu</i>	32
7.4.5	<i>Elektronički oblik članaka objavljenih u znanstvenim i stručnim časopisima</i>	33
7.4.6	<i>Znanstveni i stručni rad u konferencijskom zborniku</i>	33
7.4.7	<i>Diplomski rad, magistarski rad i disertacija</i>	34
7.4.8	<i>Citiranje zakona, pravilnika i uputa</i>	34
7.4.9	<i>Norme</i>	34
7.4.10	<i>Citiranje publikacija internacionalnih organizacija i drugih izvještaja</i>	35
7.4.11	<i>Citiranje web izvora</i>	35
8	NUMERIČKI STILOVI	37

8.1	REFERENCIRANJE U TEKSTU	37
8.2	NAVOĐENJE REFERENCI U LITERaturi / BIBLIOGRAFIJI	39
8.2.1	<i>Knjige</i>	39
8.2.2	<i>Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu</i>	39
8.2.3	<i>Članak objavljen u konferencijskom priopćenju</i>	40
8.2.4	<i>Izvori s Interneta</i>	40
9	OXFORDSKI STIL	41
9.1	PREDNOSTI OXFORDSKOG SUSTAVA	41
9.2	NEDOSTACI OXFORDSKOG SUSTAVA	41
9.3	NAVOĐENJE IZVORA U TEKSTU	42
9.4	NAVOĐENJE U POPISU LITERATURE / BIBLIOGRAFIJI	43
9.4.1	<i>Knjiga</i>	43
9.4.2	<i>Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu</i>	43
9.4.3	<i>Izvor s Interneta</i>	44
	POPIS KORIŠTENIH REFERENCI	44

1 Osnove citiranja i referenciranja

Pri pisanju različitih vrsta radova (znanstvenih, stručnih i sl.) njihovi autori se susreću s potrebom navođenja ili korištenja dijela rada drugih autora. U tom smislu potrebno je razlučiti dva načina upotrebe elemenata rada drugih subjekata, a to su citiranje i referenciranje.

Pod **citiranjem** podrazumijevamo eksplicitno ili implicitno navođenje ideja, misli, zaključaka, mišljenja i stavova koji izvorno pripadaju drugim autorima. Eksplicitno citiranje podrazumijeva direktno preuzimanje svega navedenog „riječima samog autora ili grupe autora“. Implicitno citiranje s duge strane znači indirektno preuzimanje parafraziranjem riječi autora originalnog teksta bez gubljenja prvotnog smisla. Pored preuzetog ili parafraziranog dijela teksta ispravno citiranje će uvijek sadržavati i nedvosmislene podatke o izvorniku iz kojeg je citirani dio preuzet.

Referenciranje ima širi smisao od citiranja, te se odnosi na bilo kakav oblik ukazivanja na izvore koji su korišteni u samom radu. Korišteni dijelovi iz „tuđih“ izvora mogu biti:

- Tablice, grafikoni, dijagrami, sheme i slike
- Eksperimentalni podaci i pripadni zaključci
- Formule, dokazi i izvodi → nikad opće poznati
- Dijelovi pisanih ili elektroničkih izvora

Pisani i elektronički oblici izvora su raznovrsni, a najčešće je riječ o jednom ili više navedenih oblika.

Pisani oblici izvora:

- Knjige ili dijelovi knjiga
- Znanstvena i stručna djela

- Norme
- Zakoni
- Službena izvješća
- Novinski članci
- Itd.

Elektronički oblici izvora:

- Elektronički oblici sveg navedenog
- Audio i video materijali
- Različiti oblici Internet materijala
- Podaci iz baza podataka i sl.

Budući da je referenciranje bilo kakav oblik navođenja radova čije dijelove koristimo u vlastitom radu, to znači da je citiranje samo specijalni oblik referenciranja. Referenca može biti:

- Nedetaljna → u samom tekstu rada
- Detaljna → detaljan opis svakog izvora iz kojeg je preuzet neki dio
 - Najčešće se navodi kao dio liste (popisa) svih upotrebljenih izvora na kraju rada → Literatura, Bibliografija, Reference, Popis korištenih izvora i sl.

Vrlo je važno da se nastoje izbjegavati anaonimni izvori, što podrazumijeva intezivniju i detaljniju pretragu detaljnih podataka o izvoru ili ukoliko je moguće, pronalaženje alternativnog izvora. U nekim slučajevima autori nemaju direktan pristup primarnom izvoru, već je on naveden kao referenca u proučenom radu drugog autora/grupe autora, pa tada govorimo o tzv. sekundarnom referenciranju. Kao i u slučaju primjene anonimnih izvora i ovdje vrijedi preporuka o izbjegavanju ovog oblika referenciranja, odnosno poželjno je da se

autori isključivo pozivaju na izvore kojima su imali direktan pristup. Ukoliko su se autori iz bilo kojeg razloga odlučili za primjenu takvog oblika referenciranja potrebno je iznalaženje većeg broja podrški izvoru kojeg se sekundarno referencira, kao i jasno isticanje da je riječ o izvoru kojem se nije direktno pristupalo → da je nađen kao referenca na koju upućuju drugi autori.

2 Važnost citiranja i referenciranja

Kolika je važnost ispravnog citiranja i referenciranja ilustrirat ćemo prvo na jednostavnom primjeru, a potom ćemo dati detaljniji odgovor na to pitanje.

Zamislimo situaciju u kojoj je studentici/studentu prve godine studija kemije zadan seminarski rad opsega dvanaest stranica na temu „Kvantna fizika“ iz predmeta Fizika. Sigurno je da bi neki studenti, ovisno o završenoj srednjoj školi i vlastitim sklonostima, bili u stanju samostalno napisati nekih četiri do pet stranica, ali puni opseg rada malo vjerojatno. Opisana situacija podrazumijeva da bi za pisanje rada zadanog opsega koristili nekoliko desetaka izvora iz kojih bi pored ideja, misli, stavova, teorija, formula sigurno koristili i neke slike, dijagrame i sl. Nadalje si predočimo takav rad u kojem je ispravno primjenjen neki sustav citiranja i referenciranja → u tekstu ćemo jasno imati naznačene elemente koji su preuzeti iz korištenih izvora, a na kraju rada će se nalaziti popis s detaljnim informacijama o upotrebljenim izvorima. Ukoliko bi iz tog rada izostavili sve reference (u tekstu i sam popis izvora) to bi direktno značilo da sve u radu izvorno pripada samom autoru (u ovom slučaju studentici/studentu), te da je originalni rezultat njezine ili njegove intelektualne djelatnosti. Naravno da je u ovom slučaju to nemoguće, pa bi predmetni nastavnik upozorio na učinjeni propust i vratio rad na doradu dok se ne ispravi ta velika pogreška. Međutim, u slučaju nekog znanstvenog rada karikirana situacija bi upravo značila navedeno – potpuni rezultat intelektualnog rada nekog autora/grupe autora koji se niti jednim elementom ne naslanja na radove drugih istraživača. Ukoliko bi se u dijelu takvog rada pronašli elementi za koje se može utvrditi da pripadaju nekom drugom subjektu, sam autor/autori bili bi optuženi za plagijarizam, te bi sebe izvrgnuli određenim sankcijama akademske zajednice kojoj pripadaju. S druge strane, budući da se ne poziva na niti jedan rad ne postoje osovne

pretpostavke za 'uvjerljivost' iznesnog, te bi znanstvena javnost u startu bila iznimno skeptična (više nego inače) prema dijelovima takvog rada i rada u cjelini. Iz ovog zamišljenog ekstremnog primjera već možemo uočiti da je pri pisanju bilo koje vrste radova iznimno važno ispravno citirati i referencirati.

Pri isticanju značaja citiranja i referenciranja mi u biti dajemo odgovor na općenitije pitanje – zašto je uopće potrebno citirati i referencirati?

U prvom redu jer se smanjuje mogućnost klasificiranja nekog rada ili dijela rada kao plagijata¹. Slobodno možemo reći da u procesu sastavljanja znanstvenih i stručnih radova pod plagijarizmom podrazumijevamo preuzimanje nečijih ideja, mišljenja, stavova, spoznaja, rezultata istraživanja, raznih prikaza i sl. bez eksplicitnog navođenja originalnog izvora istih ili još jednostavnije i općenitije prisvajanje nečijeg rada kao vlastitog.

Drugi razlozi proizlaze iz potrebe za skretanje pažnje na radove drugih autora koji su iz bilo kojeg razloga bitni za dano istraživanje bilo da predstavljaju teoretske ili praktične osnove, da se pruži uvid u dano područje istraživanja i ostalima omogući njihovo detaljnije izučavanje (koji autori se bave danom temom ili srodnim temama, slijed razvoja istraživanja o danoj problematici, koja su najnovija dostignuća na tom području, postoje li druga područja koja se bave istraživanjima koja su od važnosti za primarno područje istraživanje, itd.), da se na njihove rezultate ili zaključke rad naslanja ili nastavlja (pa čak i u svrhu pobijanja) i sl. Osim navedenog, citiranje i referenciranje često upućuje na činjenicu da autor, odnosno autori nisu usamljeni u svojim navodima, stavovima i spoznajama, a ponekad da se pozovu na eminentni autoritet u nekom području.

Ispravnim sustavom citiranja i referenciranja stvaraju se i preduvjeti za utvrđivanje znanstvenog i/ili stručnog doprinosa autora (grupe autora).

U radu se citiraju i referenciraju svi izvori koji su korišteni pri izradi i sastavljanju rada, u cilju lakšeg pronalaženja samog izvora, te razlučivanja vlastitog doprinosa i rada od djela drugih autora.

¹ Plagijat (prema Klaić, B., *Rječnik stranih riječi*, 1990.) – (lat. plagium – otmica čovjeka) literarna krađa; prisvojenje tuđeg autorstva; izdanje tuđeg djela pod svojim imenom

Sve navedeno ne znači da se bilo kome treba ograničiti i onemogućiti originalnost pri znanstvenom / stručnom radu. Postoje slučajevi u povijesti znanosti u kojima su zabilježeni izvorni znanstveni radovi bez referenci. Tipičan primjer je Einsteinov članak originalno naslovljen „Zur Elektrodynamik bewegter Körper“ (u prijevodu „O elektrodinamici tijela u gibanju“) objavljenom u *Annalen der Physik* 30.06. 1905. u kojem su iznesene osnove Specijalne teorije relativnosti. Članak nije sadržavao niti jednu referencu, već samo jednu zahvalu (Michele Besso²) na strpljivom slušanju prilikom brojnih Einsteinovih razmišljanja o teoriji relativnosti.

3 Pozivanje na izvore

U prethodnom poglavlju dali smo odgovor na pitanje zašto je potrebno citirati i referencirati, ali ne na pitanje kada i što referencirati. Dakle, na upotrebljene izvore potrebno se pozivati u sljedećim slučajevima:

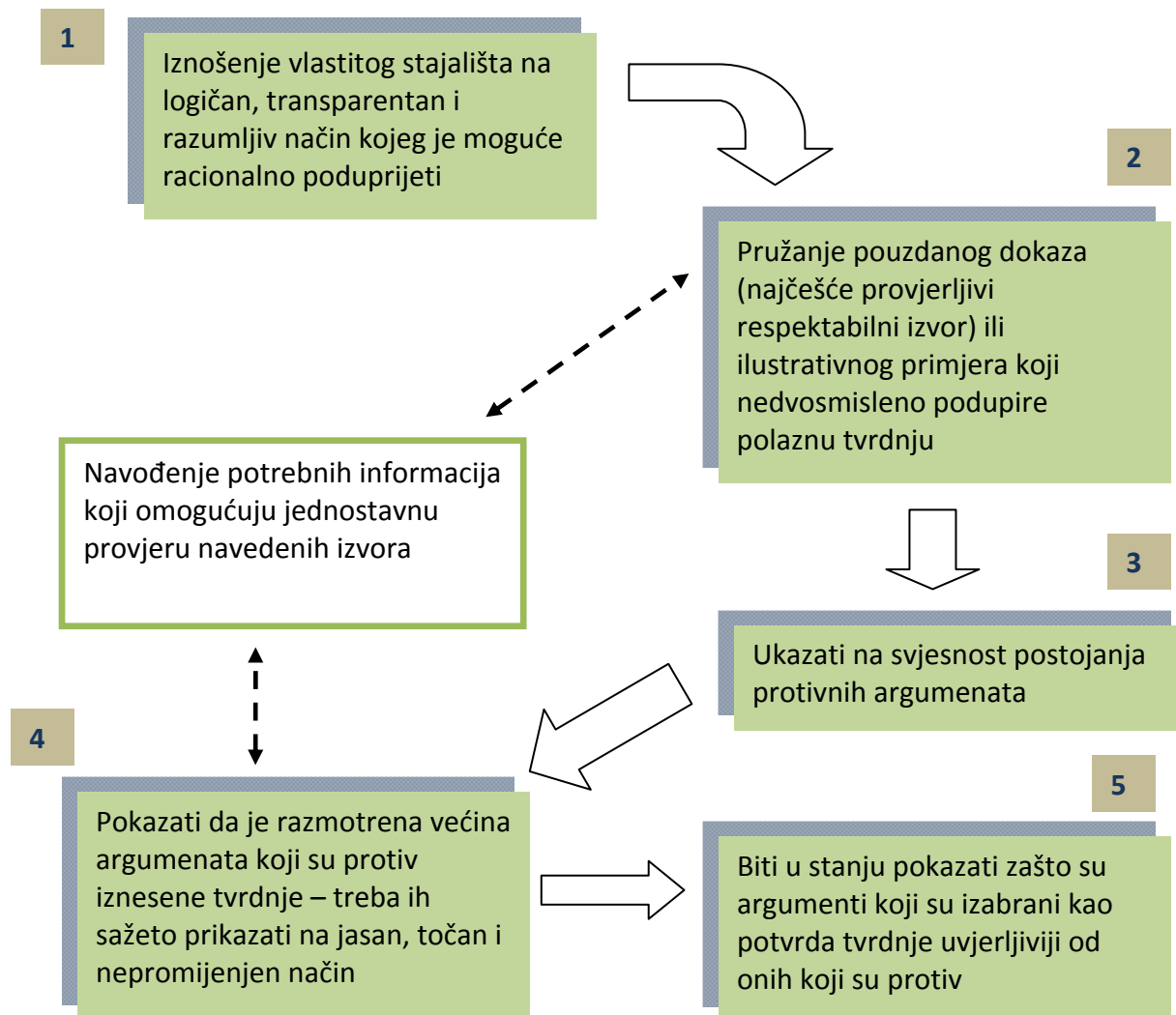
- Kada se koriste tablice, grafikoni, slike, skice, dijagrami, podaci i sl. koji nisu rezultat rada samog autora / grupe autora
 - Mogu se citirati i svi elementi koji pripadaju samom autoru, ali nisu rezultat rada koji je direktno vezan uz promatrani rad (samocitiranje)
- Daje se teoretski opis ili diskutira teorija, model, eksperimentalna metoda ili pristup koji pripadaju nekom drugom autoru / grupi autora (nikako opće poznatih)
- Priznaje se doprinos drugih autora, a koji je relevantan za promatrani rad
- Kako bi se dale informacije o izvorima citata, definicija u radu ili korištenih formula, izraza i dokaza (koji nisu općeniti)
- Pri parafraziranju rada ili dijelova rada drugih autora
- Pri podupiranju vlastitih tvrdnji

² Michele Angelo Besso (prema Wikipediji) - (Riesbach, Svibanj 25, 1873. – Ožujak 15, 1955 Genova.) bliski prijatelj Alberta Einsteina za vrijeme studiranja u Federal Polytechnic Institute u Zurichu, i u godinama rada u patentnom uredu u Bernu

Citiranje i referenciranje predstavljaju jedan od temelja znanstvene etike, a kao poseban problem tog dijela javlja se prethodno spomenuto samocitiranje. Naime, u novije vrijeme primjenom suvremenih IT moguće je, jednostavnije i brže nego ikad prije, utvrditi utjecaj nekog rada (i publikacije) kroz različite citatne analize kao specijalnih vidova bibliometrijskih metoda. U tom smislu, ne mali broj slučajeva je kada se autori neopravdano samocitiraju zbog povećanja pojedinih mjera spomenute analize. Problem samocitiranja prelazi okvire ovog vodiča kroz citiranje i referenciranje, pa ćemo navesti samo kratku nepisanu uputu za slučajeve samocitiranja³ → samocitiranje je dozvoljeno kada se na logičan, transparentan i razumljiv način samocitirani rad može racionalno povezati s primarnim radom.

Poseban problem za većinu studenata na svim razinama studija predstavlja slučaj iznošenja vlastitih tvrdnji, a da tvrdnja nije jasno obrazložena i dokazana kao valjana. U prvom redu nužno je razlučiti da li se uistinu radi o vlastitoj tvrdnji / stajalištu, što naravno podrazumijeva da trebaju dobro paziti da li su proučavanjem različitih relevantnih izvora možda nenamjerno i nesvjesno usvojili nešto što pripada drugim autorima. Mogući su slučajevi da studenti dođu do nekih zaključaka do kojih su došli i njihovi stariji i iskusniji kolege, ali da jednostavno nisu mogli doći do tih izvora kojim bi potvrdili vlastito stajalište. Općenito, da bi se izbjegle različite vrste problema koje mogu proizaći pri navođenju vlastitih tvrdnji studenti trebaju logično i razumljivo iznijeti vlastita stajališta, ne vezujući se na njih iracionalnim stavovima isključivo iz razloga što su rezultat njihovog rada. Sva iznesena stajališta na neki način trebaju dokazati kao valjana bilo navođenjem provjerljivog autoritativnog izvora koji ih jasno i nedvosmisleno podupiru ili upotrebom prikladnog afirmativnog primjera. Moguće je primjeniti i obje strategije. Ukoliko su se koristili respektabilni izvori kao element potpore tada je obavezno navesti sve informacije koje će omogućiti brzo pronalaženje tih izvora u cilju njihove provjere. Također je potrebno pokazati da su svjesni svih protu argumenata njihovim tvrdnjama što će prikazati sažeto, jasno i potpuno točno bez promjene njihove biti. Na samom kraju trebaju pokazati zašto su argumenti koje su izabrali kao potvrdu iznesenih tvrdnji uvjerljiviji od onih koji ih opovrgavaju. Sljedeći dijagram sažeto prikazuje izneseni princip podupiranja vlastitih tvrdnji.

³ Više o citatnim analizama i problemu samocitiranja moguće je naći u knjizi Jokić M., *Bibliometrijski aspekti vrednovanja znanstvenog rada*, Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2005.

Slika 1 Dijagram principa podupiranja vlastitih tvrdnji

3.1 Izbor izvora

Posljednjih nekoliko godina sve je lakše doći do izvora informacija. S druge strane velika mogućnost izbora izvora ukazuje na potrebu za njihovom klasifikacijom. Prema svemu što je rečeno u prethodnim cjelinama prvi korak u znanstveno istraživačkom ili bilo kakvom stručnom radu je proučavanje postojećih izvora. Dakle, potrebno je na neki način doći do

izvora i potom izvršiti njihovu klasifikaciju prema određenim kriterijima. Kako bismo došli do izvora možemo se poslužiti sljedećim:

- listom relevantnih izvora za danu temu / predmet istraživanja s detaljnim podacima o izvorima
 - ovo je rijetkost i moguće je samo ukoliko ste u kontaktu sa stručnjacima iz domene istraživanja
- imenima autora koji su autoriteti u području od interesa
- posjedovanjem liste manjeg broja najvažnijih radova iz domene problema
- proučavanjem popisa literature knjiga najutjecajnijih autora
- popisom najvažnijih publikacija za promatrano područje
- odgovarajućom kombinacijom ključnih riječi preko kojih se pretražuju bibliografske baze podataka
- itd.

Gore navedeno predstavlja samo polazne osnove za pronalaženje potrebnih izvora. Najčešće se radi o kombinaciji spomenutih načina i onih koji nisu navedeni (npr. povezane reference), pa govorimo o različitim strategijama traženja izvora. Traženje izvora i njihov izbor kao referenci jest vještina koju je potrebno razvijati, te je u tom smislu potrebno savladati načine pretraživanja Interneta i bibliografskih baza podataka (kako, što i gdje) te usvojiti i primjeniti kriterije za klasifikaciju pronađenih radova.

U traženju izvora poslužit ćemo se knjigama, priručnicima, novinskim člancima, zakonima, normama, poslovnim i drugim oblicima izvješća, specijaliziranim časopisima, autoriziranim predavanjima, raznim materijalima s Interneta i sl. Od posebne važnosti su i disciplinirano orijentirane baze podataka, te bibliografske i citatne baze podataka. Citatne baze podataka samo su specijalni oblik bibliografskih baza podataka. Preko podataka iz bibliografskih baza podataka moguće je doći do cjelovitih radova u tzv. bazama podataka s cjelovitim tekstom. Disciplinirano orijentirane baze podataka indeksiraju literaturu samo za pojedinu ili srodne znanstvene discipline:

- ISA (Information Science Abstracts) – informacijske znanosti i srodna područja

- ABI / Inform – ekonomija, menadžment i srodna područja
- EconLit – ekonomija i srodna područja

Bibliografske baze podataka prate sadržaje velikog broja časopisa, knjiga i zbornika radova s konferencija davajući njihove najvažnije bibliografske podatke. Te baze podataka sadrže:

- Naslove članaka
- Ime/imena autora i njihove kontakt informacije
- Podatke o časopisu ili drugoj publikaciji (naziv / naslov, Volumen, broj, godinu, stranice)
- Ključne riječi
- Sažetak na engleskom jeziku
- Podatke o nakladniku

Najvažnije su ISI⁴ – jeve bibliografske baze podataka, a među njima pak citatne baze podataka koje sadrže sve što i klasične bibliografske baze podataka + popis citiranih referenci. Njihove elektroničke verzije daju dodatne mogućnosti (primjerice povezane reference → „related references“). Najvažnije citatne baze podataka su (ISI – Thomson Reuters):

- Science Citation Index (SCI)
- Science Citation Index Expanded
- Current Contents (CC)
- Arts & Humanities Citation Index

WoS (Web of Science) – Web servis (održava ga ISI) koji akademskoj zajednici nudi online pristup sljedećim citatnim bazama podataka:

- Conference Proceedings Citation Index
- Science Citation Index Expanded

⁴ ISI (Institut for Scientific Information) – osnovan 1960., a danas u vlasništvu tvrtke Thomson Reuters

- Social Science Citation Index
- Arts & Humanities Citation Index
- Index Chemicus
- Current Chemical Reactions

Nakon što znamo gdje možemo naći izvore, te načine i strategije za traženje izvora potrebno je utvrditi i kriterije za izbor relevantnih izvora. Neville navodi četiri kategorije kriterija za klasifikaciju izvora⁵:

1. Relevantnost i utjecaj

- U kojoj mjeri je izvor mjerodavan i primjenjiv na problem / predmet izučavanja
- Daju li prezentirane informacije parcijalan ili ograničavajući pogled na promatranu temu
- Koliko je način prezentacije izvora ujednačen i objektivan
- Jesu li razmotreni protivni argumenti i na kakav način

2. Autoritet

- Tko je izdavač ili o kojoj publikaciji je riječ
- IF za znanstvene časopise
- Citiranost izvora
- Kredibilitet koju izvor ima za vas → može biti nezavisna polazna točka

3. Aktualnost

- Kada je izvor prvi put objavljen
- Ima li izvor utjecaja na današnje trendove, saznanja, znanstvene teorije, pristupe, poglede, tehnologije, metode i sl.
- Da li je možda netko pokazao da izneseni pogledi u radovima „starijeg datuma“ više ne vrijede u potpunosti ili samo djelomično

⁵ Neville C., *The Complete Guide to Referencing and Avoiding Plagiarism*, McGraw Hill, New York, 2007.

4. Doseg

- a. Koliko su univerzalne i općenite ideje, pogledi, modeli, metode i zaključci izneseni u radu
- b. Ima li sve ili barem nešto od navedenog utjecaj na veći broj znanstvenih disciplina, struka, tehnologija i sl.
- c. Da li se rad odnosi samo na uže kulturne ili etničke grupe, geografska područja, period vremena i sl.

4 Sustavi citiranja i referenciranja

Načine citiranja i referenciranja u biti određuju opće prihvaćeni sustavi referenciranja i citiranja. Riječ je o skupovima definiranih pravila o načinima navođenja izvora u tekstu i na samom kraju rada u vidu detaljnih informacija o upotrebljenim izvorima.

Prvo pravilo referenciranja

Referencirajte tako da omogućite dovoljno informacija koje osiguravaju brzo i jednostavno pronalaženje izvora na koje se pozivate. Drugim riječima – da svi koji čitaju vaš rad mogu samostalno provjeriti izvore koje ste naveli pomoću informacija u listi referenci.

4.1 Kratka povijest citiranja i referenciranja

Većina sustava referenciranja i citiranja koji su danas u upotrebi svoje početke imaju u 20 – tom st. (Vancouveri, IEEE stil, MLA stil – Modern Language Association, APA stil – American Psychological Association) i to uglavnom u drugoj polovici dvadesetog stoljeća.

Od ostalih stilova koji se koriste Harvardski je prvi put upotrijebljen u radu iz 1881. godine „Maturation, fecundation, and segmentation of *Limax campestris*“ autora Edward Laurens Marka⁶. Pored začetka novog sustava, u navedenom radu autor je postavio temelje

⁶ Mark E. L. (1847 – 1946) je bio eminentni zoolog i dulji niz godina direktor Harvardskog zoološkog laboratorija

ispravnom i potpunom načinu citiranja, te prikladne i uniformne metode povezivanja referenci u tekstu s literaturom. Literatura je naravno u ovom slučaju bila po prvi put posložena abecedno po prezimenu prvog autora iza čega je slijedila godina objave rada⁷. Prema raspoloživim podacima još uvijek nije jasno kako je ovaj stil dobio naziv Harvardski stil – u uredničkom uvodniku u *British Medical Journalu* iz 1945. napisano je kako nepotvrđena anegdota kazuje da je engleski posjetitelj biblioteci Harvardskog muzeja zoologije impresioniran načinom katalogizacije prema načelu autor – datum nakon povratka u Englesku skovao naziv Harvardski sustav⁸. Premda nosi naziv Harvardski sustav, interesantno je napomenuti da nije službeno prihvaćen kao jedini sustav citiranja i referenciranja na Harvardskom sveučilištu.

Sličan razvoj imao je i Oxfordski sustav. Naime, Horace Hart (1840 – 1916) koji je tijekom tri desetljeća radio za vodeće izdavačke kuće u Velikoj Britaniji razvio je priznati sustav pravila i standarda koji su imali ulogu autoritativnog vodiča pri pisanju i tiskanju raznih vrsta djela. Dok je radio za Woodfall & Kinder, te bio član udruge London Associations of Correctors of the Press, autor je s nekoliko kolega 1864. godine sastavio prvu verziju u vidu liste „pravila“ koja su stalno ažurirana i revidirana tijekom njegove duge karijere. Međutim, taj vodič službeno je objavio tek Oxford University Press 1883. godine u kojem je Hart radio u periodu od 1883 – 1915. To prvo izdanje postalo je poznato pod skraćenim nazivom Hart's Rules, a prvenstveno je trebao poslužiti kao sažeti vodič standarnog stila tipografije i referenciranja za osoblje te izdavačke kuće. Kasnije je vodič proširen s gramatičkim pravilima, načinima upotrebe interpunkcija, pravilima tiskanja knjiga, monografija, disertacija i sl., te je objavljen 1904. od strane istog izdavača. Kao i u slučaju Harvardskog sustava, gdje je naziv izveden iz institucije u kojoj je autor radio, i ovaj sustav nije dobio naziv po njegovom autoru, već u ovom slučaju po izdavačkoj kući koja je prva tiskala njegovo važno djelo. Oxfordski sustav spada u tzv. fusnotne sustave citiranja i referenciranja, a upravo ti sustavi imaju najdulju povijest.

Grafton u svom djelu „*The Footnote: A Curious History*“ daje povijesni pregled razvoja sustava referenciranja i citiranja razmatrajući razne oblike fusnotnih sustava kroz stoljeća⁹.

⁷ Chernin E., *The Harvard system: a mystery dispelled*, *British Medical Journal*, 297(October 1988), pp. 1062 - 1063

⁸ Ibid

⁹ Grafton A., *The Footnote: A Curious History*, Harvard University Press, 1999.

Prema tom djelu različiti oblici fusnotnog citiranja i referenciranja mogu se naći u djelima koja datiraju od 12.st. Raznim analizama autor je ustanovio da su fusnote u tim sustavima pored navođenja korištenih izvora imale i ulogu pojašnjavanja autorovih misli, ideja ili nekih ne opće poznatih pojmova. Često su se upotrebljavale i za kratke ironične i dosjetljive komentare izvan glavnog teksta, a u brojnim primjerima za iznošenje radikalnih stavova koji se nebi mogli lako uklopiti u sam tekst bez narušavanja njegovog temeljnog koncepta i integriteta. Važnost ovih sustava posebno raste nakon pronalaska tiskarskog stroja u 15. stoljeću. Sve do kraja 19. st. predstavljaju jedini oblik citiranja i referenciranja kada se javljaju već spomenuti sustavi.

5 Najzastupljeniji sustavi citiranja i referenciranja

U današnje vrijeme postoji veći broj sustava za citiranje i referenciranje. Često se stilovi (sustavi) razlikuju upravo prema potrebama i osobitostima koje se javljaju unutar pojedinih znanstvenih područja, polja ili samih znanstvenih disciplina kod pisanja različitih vrsta radova, pa uglavnom sve znanstvene discipline imaju prihvaćen jedan do najviše dva sustava. Najpoznatiji i najčešće upotrebljavani sustavi su:

- Harvardski (Autor - datum)
- IEEE numerički
- Vancouverski
- Oxfordski (fusnotni)

Većina visokoškolskih ustanova u svijetu kao prvi preporučeni stil citiranja i referenciranja navodi Harvardski stil. Svaki od navedenih sustava podrazumijeva precizno definirani skup pravila za navođenje izvora u tekstu, te način njihovog navođenja u literaturi odnosno bibliografiji. Postoje različiti načini interpretiranja pojedinog sustava što znači da pravilo kako se dotični tip izvora citira ili referencira nije striktno definiran u smislu da postoje manje varijacije unutar samog stila. Možemo kazati da je dat okvir u kojem rasponu se može vršiti citiranje / referenciranje pojedinim stilom. U brojnim slučajevima neki znanstveni ili stručni časopisi preko uputa autorima definiraju vlastite stilove koji su najčešće

hibridi navedenih stilova. Isto je i s radovima koje autori šalju na razne konferencije, a koji su prihvaćeni za objavljivanje u konferencijskim izvješćima (Conference Proceedings) - ovo se odnosi i za radove s konferencija koji su više kvalitete, a koji će biti objavljeni u proširenoj verziji (extended version) u tzv. Post Conference Report – u.

5.1 Područja primjene stilova / sustava

Harvardski sustav

- Društvene znanosti
 - Ekonomija, Menadžment, Sociologija, Pedagogija
 - Veći dio Informacijsko komunikacijskih znanosti
- Biomedicina i Zdravstvo – djelomično prihvaćen
- Mnoge humanističke znanosti
 - Lingvistika, Fonetika, Semiologija
- Prirodne znanosti
 - Opća biologija, Ekologija, Fizika, Geografija, Matematika
- Tehničke znanosti – uglavnom prihvaćeno
 - Elektrotehnika, Računarstvo, Strojarsvo, Kemijsko inženjerstvo, itd.

Numerički stilovi

- **IEEE** (Institute of Electrical and Electronics Engineers) sustav
 - Automatika, Računarstvo (djelomično), Elektronika, Elektrotehnika
- **Vancouverski** (abecedno – numerički) sustav
 - Medicina i biomedicinske znanosti

Oxfordski (fusnotni)

- Humanističke znanosti
 - Filozofija, Teologija, Povijest, Arheologija
 - Povijest umjetnosti, Etnologija i antropologija, Filologija i dr.

5.2 Opće osobitosti sustava

Harvardski

- U tekstu se unutar zagrada navode prezimena autora ili nazivi organizacija i godina objave rada
- Svi korišteni izvori poredaju se abecedno u popisu literature, tj. upotrijebljenih referenci

Numerički (IEEE sustav)

- Svaki izvor označava se brojem u zagradi prema redoslijedu pojavljivanja u tekstu
 - Neki broj može se pojaviti veći broj puta ukoliko se spominje na više mjesta u tekstu
- Popis referenci / literatura slijedi brojčane oznake pojavljivanja izvora u tekstu i obrnuto
 - Prvo se navode inicijali imena autora, a potom prezime

Vancouverski

- Svaki izvor označava se brojem u zagradi prema redoslijedu pojavljivanja u tekstu
 - Vrlo sličan Numeričkom (IEEE) sustavu
- Lista referenci sastavlja se prema redoslijedu navođenja izvora u tekstu

- Bitna razlika u odnosu na IEEE sustav → prvo se navode prezimena autora, a potom inicijali

Oxfordski (fusnotni)

- Citat završava s fusnotnom brojčanom oznakom ('povišena' numerička oznaka)
 - Fusnotna oznaka treba doći iza točke ili zareza, ali prije dvotočke ili oznake točka zarez
- Isti princip se primjenjuje kao oznaka bilo kojeg drugog izvora
- Sve informacije o izvoru nalaze se uz fusnotnu numeričku oznaku na dnu stranice
 - Primjenjuje se čitav niz latinskih skraćenica (npr. ibid = isti izvor)
- Detaljni popis referenci nalazi se na kraju dokumenta poredan abecedno

Drugo pravilo referenciranja

Neovisno koji sustav citiranja i referenciranja prihvatili ili trebate koristiti uvijek je važno da se jednoznačno može utvrditi što pripada vama, a što je preuzeto iz drugih izvora

U sljedećih nekoliko poglavlja поближе ćemo se upoznati sa svakim od navedenih sustava citiranja i referenciranja, ali prije toga korisno je ponoviti što podrazumijevamo pod pojmovima literatura i bibliografija.

6 Literatura i bibliografija

Literatura sadrži listu referenci koje su direktno citirane ili parafrazirane u tekstu, kao i popis svih ostalih izvora čiji su elementi eksplicite upotrijebljeni u radu (tablice, grafikoni, dijagrami, formule, izvodi, zaključci, opisi i sl.). Možemo kazati da vrijedi pravilo zrcaljenja, jer sve što je navedeno u tekstu rada kao preuzeti element iz radova drugih autora, mora se nalaziti u popisu literature i obrnuto, svi izvori navedeni u detaljnom popisu – literaturi moraju se nalaziti negdje u tekstu rada. Bibliografija sadrži detaljnu listu referenci koje se

mogu naći u tekstu rada, ali i sve one izvore koji su korišteni za izradu i pisanje rada, no ne nalaze se direktno u tekstu rada. Bibliografija ukazuje na činjenicu da je za provođenje samog istraživanja i pisanje rada proučeno i pregledano znatno više izvora nego što ih se na bilo koji način pozivalo u samom tekstu rada. Bibliografija je u biti detaljna lista svih izvora upotrebljenih za izradu i pisanje rada, a koji su na bilo koji način autoru / autorima bitni za danu problematiku.

Bibliografija = literatura + svi ostali pregledani i proučeni izvori koji su autorima bitni za danu problematiku

7 Harvardski sustav citiranja i referenciranja

Harvardski sustav citiranja, kao i svi ostali sustavi citiranja koji su danas u upotrebi podrazumijeva, kako je već rečeno, posebno definiran skup pravila pri navođenju izvora u tekstu rada i njihovog navođenja u literaturi odnosno bibliografiji. Izvori mogu biti raznovrsni i za svakog postoji pravilo kojeg je potrebno slijediti pri primjeniti izabranog sustava citiranja. Možete se susresti s brojnim varijacijama u načinu njegovog korištenja. Ovaj sustav zahtjeva da se zahvalite, odnosno priznate izvor informacija, ideja, podataka i sl. na već spomenuta dva načina:

- Unutar teksta → nedetaljne informacije (najčešće autorovo prezime i datum publiciranja referenciranog rada)
- U popisu literature na kraju rada → detaljne informacije o radu na kojeg se pozivate ili čiji dio ste direktno citirali
 - Abecedni poredak referenci u literaturi i bibliografiji prema prezimenu prvog autora

Fusnote u ovom sustavu služe isključivo kada su potrebna dodatna pojašnjenja (misli, ideje, pojmovi, napomene, izvodi, dokazi i sl.). Riječ je o sustavu koji je najviše zastupljen u znanstvenim publikacijama, a već smo spomenuli da se preporuča kao prvi stil na većini akademskih ustanova diljem svijeta. Na ovom je mjestu korisno ponovno istaknuti da veliki broj znanstvenih i stručnih časopisa autorima članaka preko uputa autorima navodi koji sustav citiranja će koristiti, kao i na koji način rad treba biti oblikovan, stiliziran, te što treba sadržavati. Uobičajeno je da autori mogu dobiti predložak koji im služi kao vodilja pri pisanju rada kojeg misle objaviti u dotičnom časopisu.

7.1 Prednosti Harvardskog stila

- Izuzetno praktičan kada su svi izvori u tiskanoj formi s poznatim autorima
- Jednostavan za slijedenje kronološkog reda rasprave, razvoja ideje, teorije i sl.
- Brza mogućnost dodavanja ili brisanja izvora u tekstu, te u listi referenci
- Posjeduje pravila koja su jednostavna za usvajanje
- Već poznat iz brojnih knjiga, časopisa, priručnika i sl.
- Tekst je moguće slijediti bez prekida

7.2 Nedostaci Harvardskog stila

- Vrlo nepraktičan kada se referenciraju izvori nepoznatih autora ili nepoznatih datuma objave
- Posebno nepogodan kada su u pitanju izvori s Interneta
- Znatno produljuje tekst pri navođenju sekundarnih izvora
- Ukoliko tekst sadrži veći broj izvora tada primjena ovog sustava znatno produljuje rad, tj. povećava opseg rada

7.3 Citiranje i referenciranje u tekstu primjenom Harvardskog stila

Najčešći slučajevi pri sastavljanju / izradi rada su:

- Direktno citiranje → jedna rečenica ili cijeli odlomak
- Parafraziranje ideja, stavova, zaključaka itd. drugog autora

- Preuzimanje elemenata radova drugih autora (slike, skice, grafovi, tablice, dijagrami, opisi, itd.)

U sljedećim podpoglavljima navest ćemo osnovna pravila Harvardskog sustava koja se koriste pri izradi / pisanju različitih vrsta radova na znanstvenom, stručnom ili općenito bilo kojem akademskom nivou.

7.3.1 Autorovo ime citirano u tekstu

Kada se u tekstu referencira na rad nekog autora uz autorovo ime navedeno u tekstu tada se navodi prezime autora i u zagradi godina objave rada:

U svom radu Minsky (1995) tvrdi kako...

Dobiveni rezultati u potpunosti su u skladu s rezultatima istraživanja objavljenim u radu Einsteina (1905).

7.3.2 Imena dvaju autora različitih radova citirana u istoj rečenici

U tekstu se referencira na radove dvaju autora uz direktno navođenje imena autora u istoj rečenici – navodi se prezime svakog autora i u zagradi godina objave rada:

Erwin (1967) i Willey (1968) su dokazali da

7.3.3 Imena dvaju autora istog rada citirana u tekstu

U tekstu se referencira na rad dvaju autora uz navođenje imena obaju autora – u tekstu se navede prezime obaju autora i u zagradi godina objave rada:

U svom radu Minsky i Papert (1969) ukazali su na ograničenja....

7.3.4 Referenciranje na rad

U tekstu se referencira na rad ili dio istraživanja, a ne navodi se direktno ime autora kao dio teksta - tada se autor i godina objave rada navode u zagradama na kraju rečenice.

Uobičajeni način prikaza ponašanja subatomske čestice je preko tzv. Feynmanovih dijagrama (Feynman, 1960).

Ovakav način referenciranja u tekstu se često naziva **indirektno referenciranje**.

7.3.5 Rad s dva autora

Navode se prezimena oba autora i godina objave rada. Prezimena autora se odvajaju veznikom i (and) ili primjenom njegovog simboličkog ekvivalenta – znak ampersand &.

With learning, self referential quantum system of the brain – mind becomes biased in favor of the learned response (Mitchell & Goswami, 1992).

7.3.6 Za referenciranje rada koji ima više od dva autora navođenjem autora u tekstu

U tekstu se poziva na rad koji ima više od dva autora, a u samom tekstu se navode autori – navodi se samo prezime prvog autora i iza njega opće prihvaćena kratica et al. (skr. od lat. et alii – i ostali). Prvo ćemo navesti primjer za tzv. direktno referenciranje ovakvog slučaja:

U svom radu Zadeh et al. (1975) pokazali su kako se primjenom fuzzy regulatora

Ili indirektno na kraju rečenice:

Već prije je pokazano kako se primjenom fuzzy regulatora (Zadeh et al.,1975).

7.3.7 Referenciranje većeg broja radova autora čija imena nisu direktno citirana u tekstu

U tekstu se poziva na rezultate istraživanja, zaključke i sl. većeg broja radova bez direktnog navođenja imena autora u tekstu – na kraju rečenice u zagradaama se navedu sva prezimena autora i godine objave rada međusobno odvojene znakom točka – zarez.

Mnogi teoretičari nastoje objasniti zašto je dojenačka pretilost uzrok povećanom riziku od pojave različitih vrsta bolesti u odrasloj dobi (Briggs, 1993; Orwell, 1994).

Moguće je navesti i veći broj radova istim principom, ali najčešće se vrlo rijetko navodi više od tri rada.

7.3.8 Nepoznat autor

U slučajevima kada nije poznat autor nekog rada koristi se skraćunica Anon ili potpuno Anonymous:

Poznate marketinške strategije uključuju (Anonymous, 2001)

Uobičajena je akademska praksa izbjegavati korištenje ovakvih izvora kod kojih nije poznat autor ili je potrebno uložiti dodatni trud u utvrđivanju autorstva.

7.3.9 Nepoznata godina objave rada

U takvim slučajevima koristi se skraćunica n.d. (skr. od no date).

Mandelbrot (n.d.) uvodi novu vrstu skupova točaka u kompleksnoj ravnini čije granice tvore tzv. fraktale.

Ili idirektno:

Fraktali predstavljaju granice nove vrste skupova točaka u kompleksnoj ravnini (Mandelbrot, n.d.).

7.3.10 Doslovno preuzimanje dijela teksta drugih autora

Vrijede sva pravila koja smo do sada naveli s tim da se dio koji se doslovno preuzima navodi unutar navodnih znakova. Primjerice za doslovno citiranje direktnim načinom imali bi:

Penrose (2007) tvrdi: „ Klasična teorija Velikog praska...”.

Cjelokupni dio koji se doslovno citira treba biti unutar navodnih znakova – nikako samo prva rečenica u slučaju preuzimanja većeg broja rečenica.

Ili indirektno:

„Klasična teorija Velikog praska ...“ (Penrose, 2007).

Za ovaj slučaj posebno je interesantan prošireni način označavanja referenci dodavanjem broja stranica kako bi se omogućilo što lakše praćenje upotrijebljenih izvora.

„Klasična teorija Velikog praska ...“ (Penrose, 2007, p. 37).

Pored skraćnice p. (skr. od lat paper – en. page) koja označava samo jednu stranicu često se koristi i skraćnica pp. (skr. od lat. pluta paper – en. pages) što se odnosi na stranice (npr. pp. 32 – 37 odnosilo bi se na raspon stranica nekog rada od 32 do 37 stranice).

Kod harvardskog citiranja pri doslovnom preuzimanju većeg dijela teksta se zbog preglednosti izbjegava upotreba navodnih znakova, a sam citirani tekst se navodi kao zasebni odlomak s uvlakom s lijeva i desna.

To arrive at the simplest truth, as Newton knew and practiced, requires years of contemplation. Not activity. Not reasoning. Not calculating. Not busy behavior of any kind. Not reading. Not talking. Simply bearing in mind what it is one needs to know (Brown, 1977, p. 110)

Da pojednostavnimo:

- Kod doslovnog citiranja do dvije linije teksta uobičajeno je koristiti princip s navodnim znakovima
- Kod doslovnog citiranja većeg dijela (duljeg od dvije linije) teksta češće se koristi princip zasebnog odlomka s uvlakama
- Kod parafraziranja nekog autora ili grupe autora nije potrebno koristiti navodne znakove ni odvojene odlomke s uvlakama, već samo navesti autora / izvore na već opisane načine

Prihvatljivo parafraziranje podrazumijeva da se originalno značenje nije izgubilo, te da je precizno naveden izvor originala.

7.3.11 Veći broj radova istog autora objavljeni u različitim godinama

U tekstu se poziva na veći broj radova istog autora koji ukazuju na istu stvar, a objavljeni su u različitim godinama – navede se ime autora i godine objave radova kronološkim redom međusobno odvojene zarezom. U tom slučaju za direktno referenciranje imali bi:

Mamadani (2000, 2001) iznosi zaključak

Ili indirektno:

Iznesen je zaključak da.... (Mamdani, 2000, 2001).

7.3.12 Veći broj radova istog autora objavljenih u istoj godini

U dijelu teksta poziva se na radove istog autora koji su objavljeni u istoj godini – svakom radu se dodaje malo slovo a, b, c itd.

U ranijim istraživanjima Searle (1987a) pokazano je da ..., no nešto kasnija istraživanja predložena opet od strane Searlea (1987b).....

U slučaju da radovi istog autora objavljeni u jednoj godini ukazuju na istu stvar imali bi:

Searle (1990a, b) je istaknuo više puta kako...

7.3.13 Radovi objavljeni pod okriljem raznih organizacija

Kada se ne navodi pojedinačni autor, odnosno autori, već je rad objavljen od strane neke organizacije kao što su tvrtke, udruge, državne službe i institucije, nevladine organizacije i sl. navodi se ime organizacije i godina objave rada:

Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva (2007) ...

Dozvoljena je i upotreba službenih kratica pojedinih organizacija koje se navode u zagradi odmah iza punog naziva organizacije.

7.3.14 Sekundarne reference

Pozivate se na rad čiji original (primarni izvor) niste iz bilo kojeg razloga niste mogli pročitati, nego ste u radu drugog autora naišli na njegovu referencu - takav rad postaje tzv. sekundarna referenca i kao takvog ga je potrebno navesti:

Whitehead (1912) kako je navedeno u radu Russella (1975) objašnjava...

Ili idirektno:

Objašnjenje za (Whitehead, 1912 navedeno u Russell, 1975).

7.3.15 Tablice, slike, grafovi i dijagrami

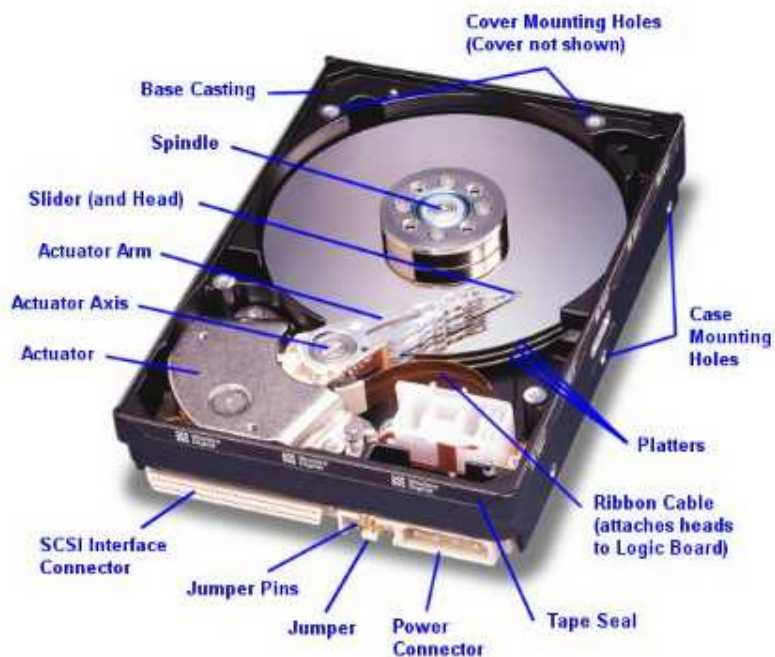
Bilo koji materijali kao što su tablice, grafikoni, shematski prikazi, dijagrami, slike, skice i sl. koji su preuzeti iz nekog izvora trebaju biti referencirani kao takvi. Nužno je da svi preuzeti materijali budu zadovoljavajuće kvalitete s obzirom na njihovu čitljivost i jasnoću.

Tablice se referenciraju iznad samih tablica na način da svaka tablica treba imati jedinstveni broj, pripadno objašnjenje (koje podatke prikazuje – često se govori o tzv. imenu tablice) i izvor.

Tablica 1 Broj prodanih računala u RH (Matić & Horvat, 2007, p.47)

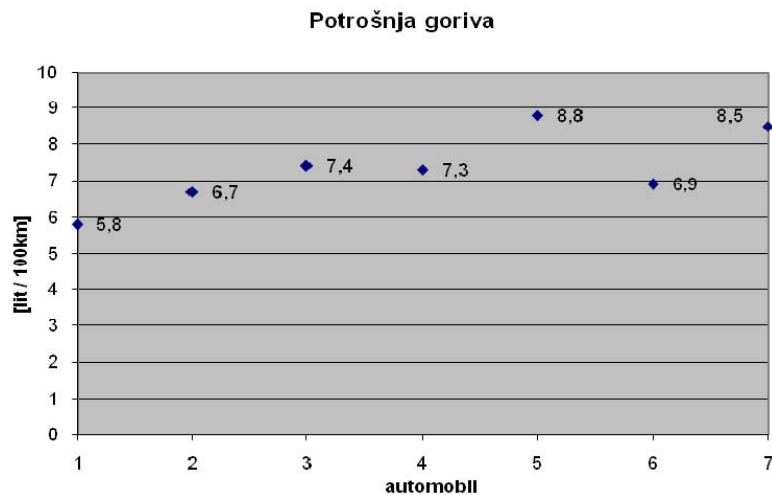
Godina	2005	2006
Prodano računala [X1000]	15	17

Slike, dijagrami, grafovi, sheme i sl. – dakle sve osim tablica referenciraju se pod naslovom Slika iz čega slijedi broj, potom objašnjenje i na kraju izvor:

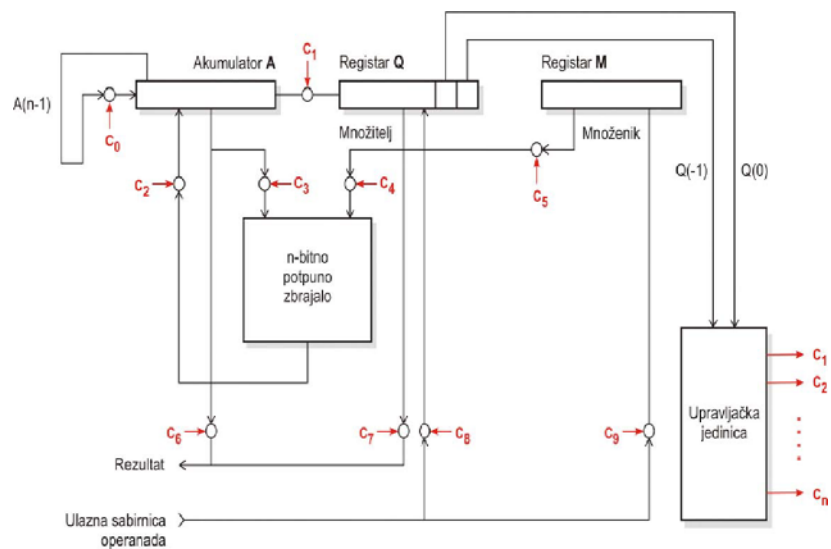

SLIKA 1 PRIKAZ UNUTRAŠNJOSTI HARD DISKA (SIMIĆ, 2007, p.78)

Kao što je vidljivo iz navedenog primjera slike se, za razliku od tablica, referenciraju ispod samih slika. Slika i pripadna referenca se centriraju. U brojnim slučajevima moguće je blago odstupanje od navedenog načina i to da se izvor preuzete slike ili svega što pod tim podrazumijevamo, te tablice navode odmah ispod pripadne oznake i objašnjenja / naziva. Tipičan primjer ovakvog načina referenciranja dat je na sljedećoj stranici. Koji kod način izabrali dovoljno je da budete dosljedni pri njegovoj upotrebi kroz cijeli rad.

SLIKA 2 GRAFIČKI PRIKAZ POTROŠNJE GORIVA PO AUTOMOBILIMA TVRTKE „NEUSTAJIJE BRZIĆ“ (JERKOV ET AL. 2007, P.44)

SLIKA 3 SKLOPOVSKO RJEŠENJE BOOTHVOG ALGORITMA ZA MNOŽENJE (CAVANAGH, 1984)

**Tablica 2 Prikaz broja noćenja u hotelskom naselju „Simply the best“
(Teufre, 2010, p. 105)**

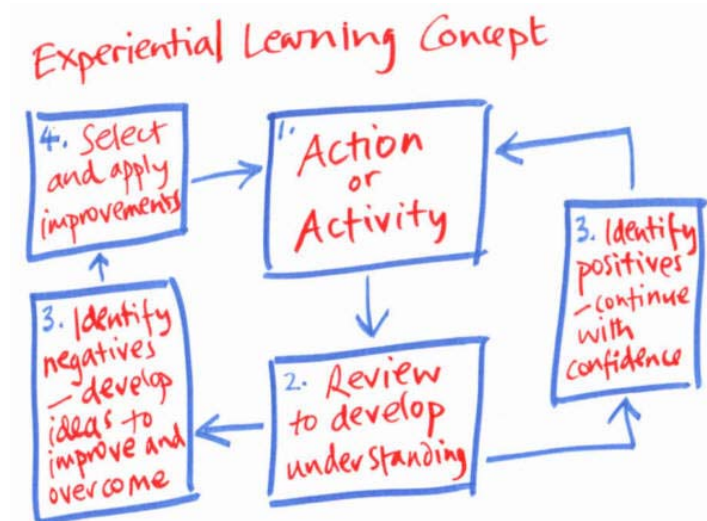
Godina	2007	2008	2009
Broj noćenja [X100]	100	125	90

Referencu tablice, kao i samu tablicu moguće je centrirati, ali ne nužno. Vrijedi samo preporuka dosljednosti kao i u prethodnom slučaju. Ovdje su navedeni primjeri preuzimanja navedenih elemenata kada je poznat autor i svi ostali potrebni podaci za referenciranje u tekstu i na samom kraju u popisu literature, tj. najčešće kada je riječ o tiskanom izvoru. No veliki broj tablica, slika, shema, dijagrama i sl. preuzima se s Interneta što autorima stvara manje probleme kod referenciranja – u biti ako se prisjetimo, rečeno je da jedan od nedostataka Harvardskog sustava upravo jeste referenciranje izvora s Interneta. Isto vrijedi i za bilo koji drugi elektronički oblik izvora. Za sada još uvijek ne postoji službena verzija Harvardskog sustava pri navođenju različitih oblika elektroničkih izvora u tekstu rada, pa se postavlja pitanje kako postupiti u takvim slučajevima, a da se ne naruši sama bit Harvardskog sustava. Za njihovo navođenje u popisu literature postoje neki dogovoreni oblici što ćete moći vidjeti u daljnjem dijelu ovog vodiča. Ovo što slijedi je u biti preporuka i osobna interpretacija Harvardskog stila u takvim prilikama. Pri toj interpretaciji osnovna vodilja je bila da se bude što je moguće više u „duhu“ Harvardskog sustava, te da se osigura dovoljna razina jasnoće i točnosti informacija o upotrijebljenim izvorima. Krenimo redom s načinom navođenja tih izvora u samom tekstu rada → standardno ovaj sustav prvo podrazumijeva navođenje prezimena autora → no za te izvore autor je najčešće nepoznat, pa je moguće postupiti po sljedećoj preporuci:

- Prezime autora ili urednika ili naziv organizacije / tvrtke / institucije
 - Upravo navedenim redom → znači ukoliko nije jasno tko je autor ili urednik, tek onda bi se koristio naziv organizacije / tvrtke / institucije

- o Ukoliko nije poznat ni naziv organizacije / tvrtke / institucije koristite oznaku Anonymous_1 ili već koji redni broj ide po redu

Po standardnoj primjeni slijedila bi godina objave rada, tj. izvora. Kod elektroničkih izvora, a posebice kod onih koji su „dobavljeni“ s Interneta datum nastanka, tj. objave izvora često je velika nepoznanica. Ono što se može koristiti je datum pristupa takvom sadržaju, ali ne samo godina nego puni oblik dan/mjesec/godina. Izvori s Interneta karakterizirani su nestalnošću, odnosno česti su primjeri kada se nekom izvoru nakon nekog vremena uopće ne može pristupiti jer ga ni nema ili je premješten na drugu virtualnu lokaciju. Upravo stoga, bilo bi dobro da se svi tako iskorišteni elementi snime u elektroničkom obliku, a prema potrebi i ispišu, te postave u registrator ili fasciklu, kako bi se prema potrebi mogla dokazati valjanost izvora na koji se poziva. Umjesto oznake stranice ili raspona stranica moguće je koristiti oznaku url isključivo kako bi se naglasili da se radi o izvoru s Interneta → potpuni URL navodi se u popisu literature. Tipičan primjer ovih preporuka prikazan je na primjeru referenciranja sljedeće slike:

SLIKA 4 KONCEPT UČENJA NA TEMELJU ISKUSTVA
(Thompson & Businessballs, 11/01/2010,url)

U ovom primjeru poznat je naziv organizacije (Thompson & Businessballs) datum pristupu sadržaju je 11/01/2010, a oznaka url upućuje da je riječ o izvoru s Interneta. Ukoliko ne bismo znali ni ime organizacije tada bi izvor naveli na sljedeći način (Anonymous_5, 11/01/2010, url) - gdje je redni broj u biti redni broj anonimnog izvora korištenog u samom

radu. Potpuno analogan princip vrijedi i pri citiranju ili parafraziranju takvih izvora.

7.3.16 Pravila i norme

Navodi se naziv pravilnika objavljenog u službenom glasilu:

... (Pravilnik, 2002).

Ako je riječ o više pravilnika objavljenih u istoj godini dodaju se mala slova iza godine objave, a koja odgovaraju kronološkom redu objavljivanja pojedinih pravilnika:

... (Pravilnik,2003a; Pravilnik 2003b).

Kod citiranja normi u tekstu se navodi broj norme uključujući godinu objave, npr. (ISO 520, 1977).

7.3.17 Podjele, nabranjanja, matematički izvodi i formule

Koriste se sva pravila kao i do sada s tim da prije podjele ili nabranjanja navodimo izvor, potom iza dvotočke slijedi podjela ili nabranjanje. Isti princip se koristi i za formule i izvode. Nije potrebno referencirati neke opće poznate podjele, formule ili izvode.

7.4 Navođenje referenci u literaturi / bibliografiji primjenom Harvardskog sustava

U dosadašnjem dijelu govorili smo isključivo o primjeni pravila Harvardske notacije za referenciranje unutar samog teksta rada. Još nam preostaje navesti pravila tog stila za pisanje literature odnosno bibliografije. Osnovno pravilo je da se abecednim redom navedu svi izvori prema prezimenu prvog autora ili naslova, ukoliko autor nije poznat. U sljedećim odlomcima detaljnije ćemo prikazati ta pravila za različite vrste izvora.

7.4.1 Knjige

Potrebni elementi za referenciranje knjiga su:

Autor, Inicijal(i), (Godina), *Naslov knjige*, Izdanje (samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju), Mjesto izdavanja knjige: Izdavač.

Primjeri:

Jedan autor

Clinch, P., (2001), *Using a Law Library: A Student's Guide to Legal Research Skills*, 2nd ed., London: Blackstone.

Dva autora

Kirk, J. & Munday, R.J., (1988), *Narrative Analysis*, 3rd ed., Bloomington: Indiana University Press.

Više od četiri autora

Grace, B. et al., (1988), *A History of the World*, New York: Princeton University Press.

Organizacija

International Association of Universities, (2000), *World List of Universities: And Other Institutions of Higher Education*, 22nd ed., London: Macmillan.

Urednici knjige

Keene, E. ed., (1988), *Natural Language*, Cambridge: University of Cambridge Press.

Silverman, D.F. & Propp, K.K. eds., (1990), *The Active Interview*, Beverly Hills: Sage.

Kratice **ed.** je skraćena od en. **editor** - urednik i u ovom našem primjeru označava urednika navedene knjige. Isto tako **eds.** je skraćena od en. **editors** – urednici i označava da je knjiga uređena od strane većeg broja urednika (u našem slučaju dva).

7.4.2 Referenciranje na stranicu knjige, dio ili poglavlje

Primjer za poglavlje:

Bronson, R. & Naadimuthu, G., (1997), *Schaum's outline of operations research, 2nd ed.*, US: McGraw – Hill, Ch. 3.

Primjer za stranicu:

Penrose, R., (1995), *Shadows of the Mind*, London: Vintage Science, p. 215.

Primjer za dio knjige

Kononenko, I. & Kukar, M., (2007), *Machine Learning and Data Mining: Introduction to Principles and Algorithms*, Chichester, UK: Horwood Publishing, pp. 77 – 84.

7.4.3 Elektroničke knjige

U današnje vrijeme se sve više pored tiskanih izdanja knjiga u upotrebi mogu naći i e – knjige, prvenstveno zbog jednostavnog načina distribucije elektroničkim putem (Internet, CD ili DVD mediji i sl.). Pri navođenju elektroničkih izdanja knjiga potrebno je navesti sljedeće podatke:

- Za e – knjigu koja se nalazi na objavljenom CD ili DVD mediju

Autor, Inicijal(i), (Godina), Naslov knjige, [CD ili DVD], Izdanje (samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju), Mjesto izdavanja e – knjige: Izdavač.

Primjer:

Fishman, R., (2005), *The Rise and Fall of Suburbia*, [CD], Chester: Castle Press.

- Za e – knjigu kojoj smo pristupili preko baze podataka

Autor, Inicijal(i), (Godina), Naslov knjige, [e - book], Izdanje (samo u slučaju da se ne radi o prvom izdanju), Mjesto izdavanja e – knjige: Izdavač, pristupljeno preko Naziv baze podataka, <URL za tu e – knjigu>, [datum pristupa].

Primjer:

Wells, A. T., (2005), *Commercial Aviation Safety, 3rd ed.*, New York: McGraw Hill, pristupljeno preko NetLibrary, < www.netlibrary.com >, [15.12.2005.].

7.4.4 Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu

Autor, Inicijal(i), (Godina), Naziv članka, *Puni naziv časopisa*, Volumen (Broj), stranice.

Primjeri:

Boughton, J.M., (2002), The Bretton Woods Proposal: An Indepth Look, *Political Science Quarterly*, 42 (6), pp.564-578.

Carter, F. & Neville, T. , (2008a), Quantum Reality of Genetics, *Nature*, 454(7193), pp. 234 – 250.

Carter, F. & Neville, T., (2008b), Epigenetics in Review, *Nature*, 454(7199), pp. 180 – 202.

Foster, H. et al., (2008), Perception and Mind, *Science*, 321(5884), pp. 121 – 145.

Lucas, P., (1995), Logic Engineering in Medicine, *Knowledge Engineering Review*, 10 (2), pp. 153 – 159.

7.4.5 Elektronički oblik članaka objavljenih u znanstvenim i stručnim časopisima

Autor, Inicijal(i), (Godina), Naziv članka, Puni naziv časopisa, [vrsta medija], Volumen (broj), stranice, <raspoloživo na: URL>, [datum pristupa].

Primjeri:

Boughton, J.M., (2002), The Bretton Woods Proposal: An Indepth Look, *Political Science Quarterly*, [Online], 42 (6), <raspoloživo na: <http://www.pol.upenn/articles> (Blackwell Science Synergy)>, [pristupljeno 12.06.2005].

Hamill, C., (1999), Academic Essay Writing in the First Person: A Guide for Undergraduates, *Nursing Standard*, [Online], 13 (44), pp. 38-40., <raspoloživo na: <http://libweb.anglia.ac.uk/ejournals/333>>, [pristupljeno 20.07.2005.].

7.4.6 Znanstveni i stručni rad u konferencijskom zborniku

Autor, Inicijal(i), (Godina), Naslov rada, Urednik ili naziv organizacije, *Naslov zbornika ili naziv konferencije*, Mjesto održavanja koferencije, Datum održavanja, Mjesto izdavanja: Nakladnik, stranice od – do.

Primjer:

Chung-Lung, H., Chi-Chun, L., Chin-Long, T., (2004), Mobile Privacy and Identity Management, Rožić, N. & Begušić, D. eds., *Proceedings of 12th International Conference on Software, Telecommunications and Computer Networks, SoftCOM 2004*, Split – Dubrovnik, Croatia – Venice, Italy, October 10 – 13, 2004., Split: University of Split, pp. 17 – 21.

7.4.7 Diplomski rad, magistarski rad i disertacija

Autor, Inicijal(i), (Godina), *Naslov rada*, Vrsta rada, Fakultet, Sveučilište.

Primjer:

Smith, W., (2005), *New Mapping Strategies in Adaptive MIMO Systems*, PhD Thesis, University of Liverpool.

Župan, B., (2007), *Multimedijски prijenos u mobilnim mrežama*, Diplomski rad, Fakultet Elektrotehnike Strojarsstva i Brodogradnje, Sveučilište u Splitu.

7.4.8 Citiranje zakona, pravilnika i uputa

Naslov publikacije u kojoj je zakon objavljen (godina izdavanja) *Naslov zakona : podnaslov*.

Mjesto izdavanja: Nakladnik, oznaka sveska/godišta (broj), str. početna-završna.

Primjer:

Narodne novine (1992) *Zakon o visokim učilištima*. Zagreb: Narodne novine d.d., 49 (1), str. 2142-2159.

Primjer za pravilnik objavljen u službenom glasilu:

Pravilnik o navođenju hranjivih vrijednosti hrane (2004) *Narodne novine* **153**, Zagreb.

7.4.9 Norme

Primjer za norme

ISO 520:1977, Cereals and pulses-Determination of the mass of 1 000 grains.

HRN ISO 711:1999, Žitarice i proizvodi od žitarica - Određivanje količine vode (osnovna referentna metoda).

7.4.10 Citiranje publikacija internacionalnih organizacija i drugih izvještaja

Prezime, inicijal(i) autora, urednika ili tijela odgovornog za dokument (godina izdavanja).

Naslov dokumenta: podnaslov. Mjesto izdavanja: Nakladnik.

Primjeri:

Guilbert, J., (1987) *Educational handbook for health personnel*. Geneva: World Health Organisation.

United Kingdom Central Council for Nursing and Midwifery (1986) *Project 2000: a new preparation for practice*. London: UKCC.

7.4.11 Citiranje web izvora

Prilikom navođenja Web izvora potrebno je imati na umu nekoliko osnovnih nedostataka koji su svojstveni tim izvorima:

- mogući visok stupanj nepouzdanosti informacija
- nestalnost izvora
- često je nemoguće utvrditi autorstvo, datum objave i sl.

Nepisano pravilo pri upotrebi ovih izvora je da spremite cijelu Web stranicu s koje ste na bilo koji način preuzeli neki materijal. Navodi se sljedeće:

Autor, Inicijal(i)., (Godina objave), Naslov dokumenta ili stranice. [medij], <raspoloživo na: URL sadržaja>, [datum pristupa sadržaju].

Primjeri:

Scottish Intercollegiate Guidelines, (2001), Hypertension in the elderly. (SIGN publication 20) [Internet], <raspoloživo na: <http://www.sign.ac.uk/pdf/sign49.pdf>>, [pristupljeno 17.03.2005]

Boots Group Plc., (2003), Corporate social responsibility. [Internet], <raspoloživo na: <http://www.Boots-Plc.Com/Information/Info.Asp?Level1id=447&Level 2id=0>>, [pristupljeno 23.07.2005].

Defoe, D., (1999), The fortunes and the misfortunes of the famous Moll Flanders. [Internet], <raspoloživo na: <http://Promo.Net/Cgi-Promo/Pg/T9.Cgi?Entry=370&Full=Yes&Ftpsite=Http://www.Ibiblio.Org/Gutenberg/>>, [pristupljeno 18.11.2005].

Tesco Plc., (2002), Annual Report and financial statements 2002. [Internet], <raspoloživo na: http://81.201.142.254/Presentresults/Results2001_02/Prelims/Report/> [pristupljeno 18.12.2005].

Još neki specijalni slučajevi:

službene web stranice (organizacije, udruženja ...)

IFIS (2007) Food Science Central. IFIS - International Food Information Service, <<http://www.foodsciencecentral.com>>, [pristupljeno 13. prosinca, 2007.]

U.S. Department of Agriculture, Agricultural Research Service. 2007. USDA National Nutrient Database for Standard Reference, Release 20. Nutrient Data Laboratory Home Page, <<http://www.ars.usda.gov/ba/bhnrc/ndl>>, [pristupljeno 10. siječnja, 2008.]

web stranica nepoznatog autora

Anonymous (2002) Sirovine i sastojci energetskih pločica, <<http://www.vitamini.hr>>, [pristupljeno 11. prosinca, 2007.]

osebna web stranica autora

Garfield, E. (2007) Eugene Garfield, Ph.D. – Home Page, <<http://www.garfield.library.upenn.edu>>, [pristupljeno 12. studenog, 2007.]

8 Numerički stilovi

Najzastupljeniji numerički stilovi u široj upotrebi su Vancouverski i IEEE sustav. Općenito, osnovna razlika između ovih stilova i Harvardskog stila je u načinu navođenja referenci izvora u tekstu rada i popisu literature. U tekstu se izvori referenciraju brojevima koji odgovaraju redoslijedu pojavljivanja izvora u radu, dok je popis literature / bibliografije organiziran kao numerirana lista u kojoj brojevi odgovaraju slijedu navođenja izvora u samom tekstu rada. U oba stila brojevi se nalaze unutar uglate zagrade. Isti broj se može ponoviti veći broj puta, ako se poziva veći broj puta na isti izvor unutar rada.

Vancouverski stil je predložen od strane ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) i osnovni vodič za ovaj stil je International Committee of Medical Journal Editors uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: sample references. S druge strane IEEE stil je predložen od istoimene organizacije - Institute of Electrical and Electronics Engineers, te osnovni vodič za primjenu ovog stila predstavlja IEEE Transactions, Journals, Letters: Informations for Authors.

U načinu navođenja referenci unutar teksta rada između ova dva stila nema nikakvih razlika, a minorne razlike postoje u popisu literature. Te razlike ćemo navesti komparacijom ovih stilova kroz nekoliko konkretnih primjera.

8.1 Referenciranje u tekstu

Svaka referenca ima pridružen jedinstveni broj koji se navodi unutar uglatih zagrada u istoj liniji teksta, a prije znaka interpunkcije. Navest ćemo nekoliko primjera primjene oba stila pri pozivanju na izvor u tekstu rada:

"...end of the line for my research [13]."

"The theory was first put forward in 1987 [1]."

"Scholtz [2] has argued that....."

"Several recent studies [3, 4, 15, 16] have suggested that..."

"For example, see [7]."

Autor niti godinu nije potrebno navesti ukoliko nisu relevantni za dio teksta u kojem se pojavljuju. Također, nije potrebno napisati „... u referenci [23] ...“ → dovoljno je „ ... u [23] ...“. U jednom od gornjih primjera navodi se slučaj kada se pozivamo na veći broj izvora:

"Several recent studies [3, 4, 15, 16] have suggested that..."

Prihvatljivo je navesti isto u obliku:

"Several recent studies [3], [4], [15], [16] have suggested that..."

Kada se poziva na izvore u nizu možemo imati jedan od navedena dva načina:

Theories of learning, teaching and related theories of knowledge evaluation are as diverse as the world in which we live [8], [9], [10], [11], [12].

Ili

Theories of learning, teaching and related theories of knowledge evaluation are as diverse as the world in which we live [8] – [12].

Prihvatljivo je i sljedeće:

Theories of learning, teaching and related theories of knowledge evaluation are as diverse as the world in which we live [8 - 12].

U slučajevima kada se poziva na isti izvor koji je već referenciran, ali na drugu stranicu tada se primjenjuje oznaka dvotočke iza rednog broja reference i pripadna stranica:

... Bartley [9:3] states that the possibility of checking and measuring the output results (outcomes) is the main factor in the credibility of online courses.

Moguće je i na sljedeći način:

... Bartley [9, p. 3] states that the possibility of checking and measuring the output results (outcomes) is the main factor in the credibility of online courses.

Dobre strane numeričkih stilova su zanemariv utjecaj na konačni opseg rada, jednostavnost i preglednost pri pozivanju na istu referencu preko jedinstvenog broja, kao i smanjenje mogućnosti izostavljanja nekog izvora u popisu literature. Osnovni nedostatak je mogućnost pogreške pri ažuriranju referenci u radu i utrošak vremena koji je potrebno uložiti u tom procesu.

8.2 Navođenje referenci u literaturi / bibliografiji

Budući da su razlike između ova dva stila zanemarive pravila za navođenje najčešćih tipova izvora u popisu literature navodit ćemo komparativnom metodom. Naravno da nema potrebe da pamtite ove razlike, već ćete većinu pravila onog stila koji budete više koristili s vremenom usvojiti, a prema potrebi ćete pri ruci imati ovaj ili sličan vodič za citiranje i referenciranje u kojeg ćete zaviriti kada vam neko pravilo iz pojedinog sustava bude trebalo. Sjetite se samo da pored svake reference treba stajati redni broj u uglatim zagradama pod kojim se pojavljuje u tekstu.

8.2.1 Knjige

Vancouver	IEEE
Hall J.S. Beyond AI: creating the conscience of the machine , New York: Prometheus Books; 2007.	J.S. Hall, <i>Beyond AI: creating the conscience of the machine</i> , New York: Prometheus Books, 2007.

Naslov knjige kod IEEE stila je obavezno u kurzivu. Ukoliko se poziva samo na poglavlje ili raspon stranica tada u se oba stila iza godine izdanja navodi ch. (chapter) i pripadni broj poglavlja ili pp. (pages) i odgovarajući raspon stranica (npr. pp. 127 – 135).

8.2.2 Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu

Vancouver	IEEE
Lee C, Eden M, Unser M. High - quality image resizing using oblique projection operators, <i>IEEE Transactions on Image Processing</i> , 1998; 7; May, 679 – 692.	C. Lee, M. Eden, and M. Unser, „High – quality image resizing using oblique projection operators“, <i>IEEE Transactions on Image Processing</i> , vol. 7, pp. 679 – 692, May 1998.

Naziv publikacije u IEEE stilu obavezno se treba napisati u kurzivu, a naslov rada navesti unutar navodnih znakova.

8.2.3 Članak objavljen u konferencijskom priopćenju

Vancouver	IEEE
Christensen S, Oppacher F. An analysis of Koza's computational effort statistics for genetic programming. In: Foster JA, Lutton E, Miller J, Ryan C, Tettamanzi EG, eds. Genetic programming. EUROGP 2002: Proceedings of the 5th European Conference on Genetic Programming; 2002 Apr 3 – 5; Kinsdale, Ireland. Berlin:Spring; 2002. pp. 182 – 191.	S. Christensen and F. Oppacher, „An analysis of Koza's computational effort statistics for genetic programming“, in <i>Proceedings of the 5th European Conference on Genetic Programming, 2002</i> , pp. 182 – 191.

8.2.4 Izvori s Interneta

Vancouver	IEEE
IEEE [homepage on the Internet]. New Jersey: The Institute. 2006. [cited 2006 Oct 16], About the IEEE; Available from: http://www.ieee.org/portal/site	IEEE (2006, Oct). <i>IEEE Homepage</i> . Available: http://www.ieee.org/portal/site

Ukoliko je poznat sam autor tada se navodi prezime i inicijali imena autora kod Vancouverskog stila, a inicijali imena i prezime kod IEEE stila. Za slučajeve kada nije moguće utvrditi pripadnost sadržaja koji se preuzima s Interneta koristi se oznaka Anonymous s pridruženim rednim brojem kod oba stila.

Vancouver	IEEE
Ronald K, Cross A. W., Phelps A.D.R., He W. Observations of dynamic behaviour in an electron cyclotron maser oscillator. <i>Journal of Physics</i> [Internet]. 2001 Feb [cited 2002 Aug]; 34 (3). Available from: http://www.iop.org/EJ/article/0022-3727/34/3/104/d103l4.html	K. Ronald, A. W. Cross, A. D. R. Phelps and W. He (2001, Feb). Observations of dynamic behaviour in an electron cyclotron maser oscillator. <i>Journal of Physics, D: Applied Physics</i> . [Online]. 34 (3), L17 – L22. Available at http://www.iop.org/EJ/article/0022-3727/34/3/104/d103l4.html

Lako je za uočiti da kod se kod oba stila ne upotrebljava skraćunica et al. za slučajeve kada postoji više od tri autora, što znači da je potrebno navesti sve autore rada.

9 Oxfordski stil

Oxfordski stil koji se uglavnom koristi u humanističkim znanostima poznat je i pod brojnim drugim nazivima → Chicago stil, Turabian stil i Cambridge stil. Ovaj stil referenciranja karakteriziran je primjenom brojčanih eksponentnih oznaka, pa bi u njemu oznaka¹ označavala pozivanje na prvi izvor, oznaka² na drugi i tako redom. Pri svakom pozivanju na isti izvor dodijelit će mu se nova brojčana oznaka – svaki izvor može imati više različitih brojčanih oznaka ovisno koliko se puta poziva na taj isti izvor u radu. Te brojčane oznake direktno su povezane s detaljnim informacijama o izvoru na dnu stranice, pa tada govorimo o tzv. fusnotama (footnotes) ili na kraju rada – krajnje bilješke (endnotes). Obje metode su dozvoljene iako se uglavnom češće koristi prva metoda, pa ćemo se u daljnjem dijelu teksta orijentirati samo na taj način. Na kraju samog rada u oba slučaja potrebno je navesti detaljne informacije o izvorima u vidu abecedno posložene liste → literatura / bibliografija. Korisno je napomenuti da kod ovog sustava fusnote ne služe samo za pružanje informacija o korištenim izvorima već i za iznošenje komentara, pojašnjenje autorovih misli, ideja, stavova, nekih ne opće poznatih pojmova, izvoda, dokaza i sl.

9.1 Prednosti Oxfordskog sustava

- Većini autora je poznat iz brojnih knjiga i radova
- Jednostavno se mogu razlučiti primarni i sekundarni izvori davajući informacije o primarnom i sekundarnom izvoru u fusnotama
- Čitatelj može odmah dobiti informacije o korištenom izvoru bez potrebe za pogledavanjem u popis literature / bibliografije

9.2 Nedostaci Oxfordskog sustava

- Veoma nepraktičan za unošenje izmjena ili dodataka → odnosi dosta vremena
- U slučaju većeg broja fusnoti na stranici odvlači se pažnja od glavnog teksta
- U slučajevima nepravilnog smještanja fusnotnih oznaka nemoguće je utvrditi koji dio teksta pripada kojem izvoru

9.3 Navođenje izvora u tekstu

Citati se navode unutar navodnih znakova i obično u kurzivu. Svaki citat završava s pripadnom fusnotnom oznakom koja se navodi iza točke ili zareza, ali prije dvotočke ili oznake točka zarez. Isto pravilo vrijedi i za parafrazirane dijelove, te kod označavanja bilo kojeg drugog elementa (slika, grafikon, dijagram, tablica itd.) preuzetog iz nekog izvora. Odstupanja od ovih pravila su moguća samo u nekim slučajevima kada se direktno u tekstu navodi autor, ime metode, naziv zakona, aksioma i sl. U tim slučajevima fusnotna oznaka se navodi odmah iza tih naziva / imena. Detaljna informacija o izvoru na dnu stranice navodi se prema istim pravilima prema kojima se navode u literaturi / bibliografiji što ćemo navesti u sljedećim podpoglavljima, barem što se tiče najviše korištenih tipova izvora. Korisno je samo još navesti najčešće korištene skraćenice koje se susreću u ovom stilu, a sve u cilju izbjegavanja ponavljanja informacija o izvorima kada se veći broj puta poziva na isti izvor:

Ibid (lat. ibidem) – Isto mjesto, na istom mjestu → u istoj knjizi, u prethodnoj referenci i sl. Često se iza te skraćenice prema potrebi stavlja oznaka poglavlja, stranice ili raspona stranica.

Op. cit. (lat. Opus citatum / Opere citato) – citirani rad / iz citiranog djela → koristi se za daljnje pozivanje na već citirani rad, ali ne onaj koji mu neposredno prethodi (za što se koristi *ibid*). Kada se koristi često se prije same skraćenice navodi autorovo prezime i godina objave rada na koji se poziva, a iza nje oznaka poglavlja, stranice ili raspona stranica kako već okolnosti zahtjevaju.

Loc. cit. (lat. Locco citato) – na citiranom mjestu → označava isto mjesto (stranicu) u prije citiranom radu.

Primjeri primjene skraćenica:

Ibid

10. GRAFTON, A. *The Footnote: a curious history*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997. p.71

11. *ibid*, p.77

Op. cit.

9. KONONENKO, I. & KUKAR, M. *Machine Learning and Data Mining: Introduction to Principles and Algorithms*, Chichester, Horwood Publishing, 2007. ch.5
10. WONDERLAND, K. *Language in use*, New York, Springer, 1999.
11. KONONENKO, I. & KUKAR, op. cit. ch 7

Loc. cit.

5. VARGA , M., ČURKO K. et al. *Informatika u poslovanju*, Zagreb, Element, 2007. p. 123
6. DELLAVALLE, R. P. et al. Going, going, gone: lost Internet references. *Science*, 2003. vol. 302, pp. 787 – 788
7. VARGA , M., ČURKO K. et al., loc. cit.

9.4 Navođenje u popisu literature / bibliografiji

Ograničit ćemo se samo na najčešće korištene izvore, a za sve ostale oblike izvora primjere možete naći u izvorima navedenim u listi referenci ili u brojnim vodičima za primjenu ovog stila na Internetu.

9.4.1 Knjiga

GRAFTON, A. *The Footnote: a curious history*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997. p.71

KONONENKO, I. & KUKAR, M. *Machine Learning and Data Mining: Introduction to Principles and Algorithms*, Chichester, Horwood Publishing, 2007. ch.5

VARGA , M., ČURKO K. et al. *Informatika u poslovanju*, Zagreb, Element, 2007.

Naslov knjige dolazi u kurzivu, a prezime autora i inicijali imena u verzalu (velikim slovima).

9.4.2 Članak objavljen u znanstvenom ili stručnom časopisu

DELLAVALLE, R. P. et al. Going, going, gone: lost Internet references. *Science*, 2003. vol. 302, pp. 787 – 788

Naziv časopisa potrebno je navesti u kurzivu.

9.4.3 Izvor s Interneta

MEREDITH, S. and ENDICOTT, T. *The Oxford standard for citation of legal authorities*, 2005. p. 17. Available at <http://denning.law.ox.ac.uk/published/oscola.html> [Accessed 25/07/2007].

Popis korištenih referenci

Anglia Ruskin University, University Library, *Harvard System of Referencing Guide*, July 2007, [Internet], <raspoloživo na: http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/files/Harvard_referencing.pdf>, [pristupljeno 03. svibnja, 2008.].

Belak, S., (2005), *Uvod u znanost*, Šibenik: Visoka škola za turistički menadžment u Šibeniku.

Cavanagh, J. J. F., (1984), *Digital Computer Arithmetic: Design and Implementation*, US: McGraw – Hill.

Chernin E., (1988), The Harvard system: a mystery dispelled, *British Medical Journal*, 297(October 1988), pp. 1062 - 1063

IEEE Periodicals Transactions / Journals Department, *IEEE Transactions, Journals and Letters: Informations for authors*, January 2006, [Internet], <raspoloživo na: http://www.ieee.org/portal/cms_docs/pubs/transactions/auinfo03.pdf>, [pristupljeno 10. Veljače, 2010.].

Information Service Division, University of Salford, *Plagiarism explained and Bibliographic citation: The Harvard System*, [Internet], <raspoloživo na: <http://www.isd.salford.ac.uk/help/general/bibcit.pdf>>, [pristupljeno 02. svibnja, 2008.].

International Commite of Medical Journal Editors (ICMJE), *Uniform Requirements for Manuscript Submitted to Biomedical Journals: Sample references*, [Internet], <raspoloživo na: <http://www.icmje.org>>, [pristupljeno 12. Veljače, 2010.].

Jokić M., (2007.), *Bibliometrijski aspekti vrednovanja znanstvenog rada*, Sveučilišna knjižara, Zagreb.

Grafton, A., (1999), *The Footnote: a curious history*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Klaić, B., (1990.), *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod MH.

Lipson, C., (2006), *Cite Right*, Chicago: Chicago Press.

Neville, C., (2007) *The Complete guide to referencing and avoiding plagiarism*, New York: McGraw Hill.

Prehrambeno – Biotehnološki Fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Uputstva za izradu diplomskog rada, [Internet], <raspoloživo na: http://www.pbf.hr/hr/content/download/793/9738/file/uputstva_diplomski.pdf>, [pristupljeno 03. svibnja. 2008.].

Ritter, R., (2003), *Oxford Style Manual*, Oxford: Oxford University Press.

Simić, D., (2007.), Kompjuteri, [Internet], <raspoloživo na: http://www.simic.selfip.com/simic/wp/?page_id=355>, [pristupljeno 05. svibnja, 2008.].

Udiljak-Bugarinovski, Z., (2007), Prijedlog citiranja literature, [Internet], <raspoloživo na: http://web.efzg.hr/dok/KID/Pravila_citiranja.pdf>, [pristupljeno, 06. svibnja, 2008.].

Wikipedia, Michele Besso, [Internet], <raspoloživo na: http://en.wikipedia.org/wiki/Michele_Besso>, [pristupljeno 02. svibnja, 2008.].